

Интеркултурна комуникация и образование
Intercultural Communication and Education

**Педагогическата компетентност на родителя –
литературни прочити на лирически произведения
за деца от Българското възраждане до 1944 г.**

DOI 10.55206/WZHX3770

Мая Сотирова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Имейл: m.sotirova@fp.uni-sofia.bg

Абстракт: Във фокуса на вниманието в настоящата статия е педагогическата компетентност на родителя, отразена в детската литература, в частност в лириката за деца от Българското Възраждане до края на Втората световна война през 1944 г. Целта е да се очертае на интертекстуално равнище образът на родителя като носител и транслятор на ценности, модели на мислене и поведение, които независимо от тяхното контекстуално битие са универсални. Хипотезата е, че трансформациите в образа, които са в резултат от културните промени, пораждаят модификации в структурата на родителската педагогическа компетентност, като същевременно се запазват базисни елементи в нея, отразяващи архетипови характеристики в универсалния образ на родителя. Анализът е направен след селекция на лирически текстове на български поети, в които се пишат по темите за родителството, семейния свят, майчинството, семейството, възпитанието на децата, патриархалните ценности, традициите. Изведени са особеностите на художествените образи, сред които този на майката и бащата, установени са езиковите и стилистичните особености в лирическите произведения. Дадени са цитати и примери от лирически текстове от детската литература в България, които изпълняват илюстративна и доказателствена функция.

Ключови думи: родителство, педагогическа компетентност, литература за деца, лирически произведения

The Pedagogical Competence of the Parent – Literary Readings of Lyrical Works for Children from Bulgarian Revival to 1944

Maya Sotirova

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

E-mail: m.sotirova@fp.uni-sofia.bg

Abstract: The focus of this article is the pedagogical competence of the parent as reflected in children's literature, particularly in children's lyrics from the Bulgarian Renaissance to the end of World War II in 1944. The aim is to delineate at an intertextual level the image of the parent as a bearer and translator of values, patterns of thinking and behaviour that are universal regardless of their contextual existence. The hypothesis is that transformations in the image, which are the result of cultural changes, give rise to modifications in the structure of parental pedagogical competence, while preserving basic elements in it, reflecting archetypal characteristics in the universal image of the parent. The analysis is made after a selection of lyrical texts by Bulgarian poets, in which they write on the themes of parenthood, the family world, motherhood, the family, the upbringing of children, patriarchal values, and traditions. The features of the artistic images, including that of the mother and the father, are highlighted, the linguistic and stylistic peculiarities in the lyrical works are established. Quotations and examples are given from lyrical texts of children's literature in Bulgaria, which serve an illustrative and evidential function.

Keywords: parenting, pedagogical competence, children's literature, lyrical works.

Увод

Литературата за деца текстуализира значими социални феномени, конструиращи света на детството – общуването, играта, знанието, морала, семейството и пр. Като тематични кръгове те се разгръщат в различни литературноисторически, естетически, социокултурни, ценностни контексти, които бележат както авторските интерпретации, така и читателската рефлексия в автентичните срещи между автор – творба – читател.

В многообразието от теми в литературата за деца родителството има специално място поради важността на семейството за цялостното развитие на детето, ролята му в процеса на социализация, формиране на идентичността, личностно израстване и самореализация. В периода на ранното детство и началните училищни години емоционалната свързаност на детето с най-близките му хора е особено силна, затова и художествените произведения, посветени на отношенията дете – родител, са наситени с чувства на

обич и привързаност. Тяхната въздейственост е в рефлексията върху личните преживявания, вълнения и емоции, възприемането им отива отвъд съпреживяването и резонира в най-интимните кътчета на душевността.

Безспорно образът с най-ярко и плътно присъствие в това тематично поле е този на майката. Той възплъщава в себе си нуждата на детето от топлина, нежност, ласка, закрила и едновременно с това отразява чистата и безусловна обич, дълбоката загриженост и всеотдайност на майката. Като универсален художествен образ, претворяван в творчеството на най-големите имена в българската литература, образът на майката олицетворява семейното огнище, родовия свят, корените на идентичността. Той се явява образ символ на родителството като универсално явление. „В синергетичното ставане на родителството (майчинството)“ според Яна Мерджанова детерминистичните нагласи и диференциацията на „мъжко“ и „женско“ постепенно се стопяват и майчинството се превръща във „вселенски принцип на жизнеността и грижовността“. [1] Художественото отражение на този принцип в света на детската литература конструира синергетичния образ на родителя, обхващащ в себе си образите на значимите други в детския свят (майката, бащата, бабата, дядото). Той носи в себе си не само обичта, грижата, ласката, закрилата, но и авторитета, нормите, ценностите, традиции-те, родовата памет.

Чрез образа на родителя литературата за деца не само пресъздава, но и задава модели на педагогическо взаимодействие, които отразяват обществените представи за родителството, социалните очаквания към семейството като възпитателен субект. Представите за педагогическите функции на родителя, от своя страна, са следствие от обществените представи за социалното развитие и формиране на детската личност, които са зависими от социокултурния контекст – така, както и самата литература като културен феномен.

В статията предмет на изследване е педагогическата компетентност на родителя, отразена в българското поетично творчество за деца от Възраждането до Втората световна война. Извеждането на понятието „педагогическа компетентност“ от полето на професионализираната му интерпретация и обвързването му с по-широк кръг социални роли се основава на разбирането, че педагогическата компетентност е в основата на всяко педагогическо действие и взаимодействие. Социалната роля „родител“ априорно е с педагогическа предикативност и предполага педагогическа компетентност, тъй като родителят е първият и най-важният учител в живота на детето. Ядро на тази непрофесионална педагогическа компетентност е личностната компетентност. Тя е в сърцевината на базисната формираща компетентност на ценностно равнище, чрез която родителят като учител осъществява функциите на информатор, партньор, съветник, консултант, коор-

динатор, посредник, инициатор, събеседник, участник, наблюдател, възпитател, терапевт, модел за подражание, регулатор, приятел (по модела на Яна Мерджанова за компетентностите на учителя). [2]

Целта на изследването е да се разкрият на интертекстуално равнище специфичните функционални проявления на педагогическата компетентност на родителя в различните литературноисторически контексти. Предполага се, че поезията за деца разкрива базисни компетентностни елементи, които като личностни качества, независимо от функционалните доминанти, отразяват архетипови характеристики в универсалния образ на родителя.

За целите на анализа е проучено поетичното творчество на най-значимите класически български автори на литература за деца от Възраждането до 1944 г. и е съставен корпус от лирически произведения, които интерпретират темата за родителството и в които образът на родителя разкрива формираща педагогическа компетентност на ценностно равнище.

Педагогическата компетентност на родителя в лириката за деца през Възраждането

Периодът на Българското национално възраждане се свързва с Просвещението и културното израстване на българския народ, с началото на светското образование и утвърждаването на нови възпитателни идеи. Забележителният духовен, интелектуален и културен подем в българското общество намира проявление и в литературата за деца, чието развитие протича в рамките на по-общите литературни процеси на преход от религиозна към светска тематика. В този начален етап от нейното тематично и идейно разгръщане възрожденският творчески устрем намира изява преди всичко в поезията, подхранва се от революционното пробуждане и е призван да отговори на нуждите на новобългарската просвета. Произведенията на т.нар. „даскалска поезия“ обаче са лишени от художественост, „в тях има много повече дидактично наставничество, отколкото лирика и образност“ а детето е в позицията на пасивен обект на „нравствени наставления“. [3] Но макар в школските песни образът на родителя да е представен основно чрез функцията му на наставник, цялостното предосвобожденско творчество извежда като педагогическа ценност възпитанието в патриотичен дух, в обич към труда и учението и внушава ролята на възрастния като мотиватор и модел за подражание.

За преодоляването на дидактизма и художественото укрепване на българската детска литература безспорен принос има Петко Славейков. Неговите поетични произведения за деца излизат извън традициите на „даскалската училищна песен“ и залагат художествени хоризонти за поколения български поети. В поетичното творчество за деца на Дядо Славейков темата за родителството се разкрива през погледа на детето, което поетът привлича

по непосредствен начин в литературната комуникация. Родителят е ангажиран с грижата за децата, а ролевите позиции в семейството са точно определени:

*Тати храни, мама пази,
Дядо Господ всичко дава.* [4]

Формализмът в представянето на образите на майката и бащата извежда на преден план ценностите на християнския морал, подсилва внушението за тяхната дълбока интернализация в семейните взаимоотношения и носи информация за възпитателните ценности на семейството.

В патерналистичния семеен модел майката е пазителка на дома, нейна е грижата за отглеждането и възпитанието на децата, тя е центърът на детската вселена. Чрез образа на майката поетът утвърждава обичта, загрижеността, отдадеността, емпатията като универсални качества на родителя.

*Мамо, мила майчице,
златна моя сенчице...* [5]

Обичта, уважението и признателността към родителите е една от основните възпитателни идеи във възрожденската поезия за деца, но в стиховете на Славейков тя не се налага като дидактическо-религиозно нравоучение, а чрез непосредствен поетичен изказ на най-интимните детски чувства:

*Кукуруигу, петльо!
Заколи го, тетъо,
да не буди мама,
да нанкаме двама.* [6]

Родителят през погледа на детето е приятел, събеседник и съ-участник и образът му не се възприема като авторитарен, а като благосклонен и подкрепящ.

Родителството в славейковата поезия е разгърнато тематично в широк план и прониква в стиховете за родината, просветата, добродетелността, социалното съчувствие и др. То не е просто семейна функция и не се ограничава в позициите на наставник, съветник, коректив, социален еталон. Родителството се преживява като дълбоко осъзната ангажираност, загриженост и обич на възрастния към детето, което поетът-учител изразява с бащиното, покровителстващо и топло обръщение „чадо“.

Педагогическата компетентност на родителя в лириката за деца от Освобождението до Първата световна война

Противоречивата следосвобожденска атмосфера в българското общество не благоприятства жанровото и тематично обогатяване на литературата за деца. „Поставят се и се рушат идеали“, наблюдава се „процес на нравствено разложение“, а буржоазният морал води до „разрушаване на патриархалната семейна идиличност“. Интензивното развитие на книгопе-

чтането през този период по своему прави още по-явна „поетическата анемия“ и задачата за художественото издигане на литературата за деца остава на плещите на същите, които и преди Освобождението са били „водачи на народа си не само в поезията“ – П. Р. Славейков, Константин Величков, Иван Вазов, Михалаки Георгиев, Алеко Константинов. [7]

Бацината обич е един от водещите поетически мотиви в поезията на Константин Величков. Най-интимните свои стихове той посвещава на детето си („Случайни станси“, „Дете, дете“, „Така те обичам“, „В необозримий шир“). В тях дава израз на своята безмерна, всеотдайна обич, която приема като завет от Бога и преживява в изобилие от пламенни чувства – радост, щастие, тревога, безпокойство, благодарност и пр. „Чедо мило“, „ангел мили“, „щерко красна“, „дъще небесна“ – с тези нежни думи се обръща поетът към своята рожба, но погледът му е обърнат навътре, към себе си. „Любовта на детето му е за него „крепка твърдина“, в която властвува само той, без да се опасява от външен враг; тя е „залив спокоен“, в който се люшка само неговата ладия, недосегаема от никакви ветрове и бури; тя е „светая светих“, дето само неговият дух прониква и само той излива възторзите на душата си; тя е „чародеен рай“, в който цъфти вечна пролет и в който той вие гирлянди от мечти...“ [8] Безпокойната мечтателна натура на поета не му позволява да надскочи самовглъбяването и да изгради образа на детето, оставяйки го по този начин безплътен и пасивен обект на пламенните бацини чувства. Те изпълват в цялост поетичното преживяване, поради което образът на родителя също остава едностранчиво разгърнат в стиховете, които поетът посвещава на своето дете. Но именно тази тяхна особеност подсилва внушението за обичта и отдадеността към детето като пред-начало на родителството, като архетипова характеристика в универсалния образ на родителя.

Ярко изразеното педагогическо кредо на Константин Величков намира изява в поетичното му творчество за деца, където образът на родителя е поставен в центъра на детските преживявания и изпълва детското жизнено пространство. Поетът пресъздава живо и образно патриархалната семейна идиличност. Майката носи мляко на децата и по ред на всички „налива в малки хубави панички“, а бащата тегли децата на кантара, за да види колко тежат („Гергьовден“). В стиховете звучи радостта в детския глас, долавя се спокойствието на ритуализирания семеен живот, в който детето се чувства сигурно, защитено и обичано. Поетът е отразил в стих и ангажираността на родителите с образованието на техните деца:

*На изпита годишни
родителите идат,
на синове обични
успехите да видят.*

*О, боже, просвети на,
да видят бащи мили,
какво и таз година
добре сме се трудили.* [9]

Родителят в поезията за деца на К. Величков е носител на патриархалните семейни ценности, модел за подражание, възпитател, инициатор, което е в контекста на възрожденските литературни и педагогически традиции. По отношение на изграждането на образа на родителя тези традиции продължават и през първото десетилетие на ХХ век. Едновременно с това в поезията ни за деца започва постепенно преодоляване на дидактизма чрез по-пълнокръвно присъствие на образа на детето и привличането му в литературния диалог. Стиховете на Чичо Стоян, в които са представени образите на майката и бащата през детския поглед, се отличават с непосредственост, топлота и художествена простота.

*Колко мило, колко сладко
е при мама и при татко!
Те за нас се много трудят,
те за нас се рано будят.
Щом очите си отворим,
със кого ще заговорим?* [10]

За детето родителят е най-близък приятел, довереник, желан събеседник.

Поетичният диалог позволява нравствените послания да се отправят по непосредствен и близък за децата начин. Майката и таткото „греят кат слънца“ над децата и затова родителите трябва да се обичат „вечно, искрено, сърдечно“, внушава Цоню Калчев в стихотворението „Майка и дете“. Въпросът „Кой, деца, ви най-обича?“ провокира естествения емоционален израз на чистата детска обич към майката, която се грижи за своите деца „зиме, лете, в пек и мраз“, милее за тях, пази ги от зло. В образа на майката наред с нейната безмерна отдаденост се появяват и нови нюанси – педагогическа ангажираност, отговорност и (само)взискателност. Тя „сълзи лей от срам“, ако децата ѝ са „мързеливи, непокорни и гневливи“. [11]

В богатото творческо наследство на народния поет Иван Вазов темата за родителството е вплетена в образната тъкан не само на стихотворенията за деца, но и във всички негови творби, в които той възплътява образователните и възпитателните ценности и идеи на своето време – патриотизмът (чрез образа на майката родина), любовта към труда и знанието, преклонението пред красотата на майката природа, любовта и признателността към родителите. В образа на майката тези възпитателни мотиви са синкретично разгръщащи се. И именно това откроява неговата интерпретация и я прави високохудожествена и нравствено-въздействаща.

*Под твоето крило растял съм,
наяквал съм под грижи мили,
от твойта реч и взор черпал съм
и радост, и духовни сили.
Душата ми от теб научи
да мрази, да обича страстно,
от своята душа засучи
любов към всичко, тук прекрасно. [12]*

Поетът възпява всеотдайността на майката, грижите ѝ през безпокойните нощи, нейните „жалостно-упойни“ песни над люлката. И продължава разгръщането на образа, за да възпее майката като изначален нравствен извор и морален стожер.

Педагогическата компетентност на родителя в лириката за деца от Първата световна война до 1944 г.

В тежкия за страната ни период между двете световни войни българската поезия за деца бележи разцвет чрез вливането на нови поетични гласове, които допринасят за нейното стилово обогатяване и идейно-тематично разширяване. Утвърждават се нови естетически ориентири, засилват се реализмът и психологизмът в изграждането на художествените образи, особено по отношение на образа на детето. Поставянето на детето в центъра на поетичния интерес изгласква окончателно дидактическото наставничество, характерно за детската ни литература в периода до Първата световна война. И именно с това възпитателната въздейственост на поетичните творби за деца става по-силна.

Радост, искреност и простота – тези три „най-свидни подаръци“ трябва да носи даровитият писател за деца, споделя Ран Босилек и vyplъщава тези свои думи в богатото си литературно творчество. [13] В най-въздействащите си стихове той внушава своите поетични и възпитателни идеи чрез искрена изповед на детето, в която обичта към родителите, родната стряха и родната реч се преживяват като неотделими. Педагогическите послания авторът предава под формата на чистосърдечно детско самонаблюдение над „палавите ръчички“, които пакостят „всеки ден и всеки час“:

*Ту картинка сте раздрали,
там сте палнали кибрит,
ту долапът е разтворен,
тук пък ключът му е скрит.*

Майката целува опрощаващо „лошите ръчички“, но тя знае, че „няма вечно те така да пакостят“ и ще дойде време да започнат „труд със нея да делят“. [14]

Подобно поетическо решение използва и Дора Габе в стиховете си за деца. В стихотворението „Пусто опустяло“ детето изброява невинните си прегрешения – разлятото гърне мляко в долапа, излапаното сладко, строшените бабини очила. В стиховете обаче се прокрадва и детският протест срещу непрекъснатите ограничения и обвинения на възрастните:

*Пусто-опустяло,
да му се не види,
все на мене сипят
всичките обиди!
Все съм крив за нещо
и на зло налитам,
а пък тъй съм кротък
и за всичко питам!* [15]

С тънкия си психологически усет към детските страхове, притеснения, тревоги Дора Габе вниква в начина, по който детето възприема многобройните правила и изисквания на възрастните – да внимава да не се удари в тъмното, да не се опари с горещото мляко, да е облечено на студа, съблечено при горещина и т.н. („Мъдър“). И детето възкликва:

*Толкова е тежко,
толкова е трудно –
как го прави татко,
много ми е чудно!* [16]

Дора Габе успява да се докосне до най-интимните детски чувства. Те са предадени в наивната и чистосърдечна молитва на детето към Господ:

*Сега ме гледаш, Божичко, от там,
и знаеш днешния ми грях!
И ме е срам,
и ме е страх!
А мама рече: – Господ е добър,
на всички ни прощава!
Затуй Ти давам
сърцето си и двете си очички,
и двете си ръчички,
да Ти се молят да простиш
на всички братя и сестрички!
И татко да ми се не кара,
и мама да не плаче,
и баба да не е такава стара,
да няма вече по земята
ни едно сираче,
а пък уроците си утре да ги знам.* [17]

Умението на поетесата да вижда света през очите на детето прави педагогическите внушения ненаатрапчиви. Грижата за чистотата е един от възпитателните мотиви, които тя прокарва, като дава израз на радостта и гордостта на детето, че може само да се грижи за себе си („Най обичам“, „Мъдро и учено“). С хумористична интонация порицава лакомията („Лакомчо“), глезенето („Шушко“), излежаването сутрин („Сънла“). Дора Габе понякога поставя детето в позицията на родител, напр. чрез грижата за куклата („Болната кукла“), за птичетата през зимата („По снега“) или пък чрез назидателния тон в разговора с кучето („Шаро“).

В лиричното творчество за по-големите деца на Елисавета Багряна възпитателните внушения са по-директни, често звучат в думите на родителите като педагогическо наставничество. Таткото обещава да купи на детето си ски, ако „слуша“ в час и е „най-прилежен в клас“ („Скиор“). Майката обяснява на сина си, че домът е съграден „с труд и пестеливост“, за да расте той „волен и безгрижен“ и дните му да са „слънчеви и ясни“ („Нашата къща“). Социалният мотив в творчеството за деца на Багряна донякъде също е разгърнат като антитеза на щастливото детство, осигурено от родителите. В „Денят на детето“ празнуват здравите, „бодри и сити“ деца, но поетесата им напомня, че в този ден трябва да помислят как да помогнат на бедните, „гладни и болни“ деца, „с лица скръбни и бледни“, за да запалят в техните погледи радостта.

В стиховете си Елисавета Багряна също интерпретира темата за детските притеснения и тревоги, породени от изискванията към тях. В едно от първите ѝ стихотворения за деца „Ученик“ думите на майката са с подчертано наставнически тон:

*Примерен да бъдеш
цялата година.
Да четеш, да пишеш
мирничко на чина.
Да не се задяваш
с другите дечица.
Ще ти давам всяка
сутрин по мекица. [18]*

Поетесата предава страха на детето от нарастващия брой задължения, свързани с училищния живот – „беда голяма“ ще бъде, ако не успее да се събуди и закъснее, та всички да му се смеят. Детето споделя с котето тази свои тревоги („Ленивко“), на него доверява притесненията си от реакцията на родителите:

*Да ми се не карат,
„лош“ да ми не казват,
да ме не наказват!... [19]*

Същият мотив присъства и в творчеството за деца на Калина Малина. „Рокличката пак съдрана“, споделя детето и допълва: „Знам си – бой голям ме чака“. Намира и решение (да сложи кръпка от пердето), но то отново носи страх от наказание, който детето споделя с месечинката:

*Само да не види мама!
Че каквато ми е строга!
Както знае да наказва!...
Месечинко витороба,
моля те, недей ѝ казва! [20]*

В стихотворението „Да си първокласник – то не е шега“, с което поколения български деца са преминавали за първи път училищния праг, радостта и вълнението са загатнати леко, много по-силно се откроява образът на послушното дете с неговите „грижи“ като ученик:

*По часовник ставам — времето следя.
Мирно на чина си трябва да седя...
Пиша, пиша букви и чета на глас,
и разказвам ясно, и внимавам в час... [21]*

В поетичното творчество за най-малките Веса Паспалеева убедително прокарва възпитателната идея за любов и уважение към труда, вплитайки я естествено във въображаемата „трудова“ дейност на децата в играта. Поетичната ѝ фраза е лаконична като детската реч: „Машинист ще бъда аз, а кондуктор – Атанас“. [22] Радостта на децата от тяхната ангажираност с полезен труд е изразена по същия непосредствен начин в стихотворението „Ний помагаме на мама“:

*Аз поличките изтривам,
кака чашките измива...
Храним сивото козленце
с пресни букови листенца...
Радостта ни е голяма!
Ний помагаме на мама!*

Наградата е майчината благодарност и гордост:
*Тя от двечките се хвали
и по бузките ни гали! [23]*

Задача на майката е да предаде на своите дъщери традиционните женски умения – ръкоделие, готварство и пр. :

*Седнала на прага мъничката Гичка
колко и приляга — плете ръкавичка!
Бримчица уплита, после две разплита —
дяволската плетка все излиза редка! [24]*

Възпитанието в труд като традиционна ценност в патриархалното българско семейство остава десетилетия наред един от основните мотиви в детската ни литература.

Независимо от обстоятелството, че в поезията за деца през този период дидактизмът вече е преодолян, дидактическите внушения присъстват в редица творби, макар и представени през детския поглед, чрез детските преживявания и реакции на правилата и ограниченията, налагани от възрастните.

Заклучение

1. В началния етап от развитието на българската литература за деца темата за родителството се интерпретира в контекста на патерналистичния семеен свят и християнския морал. Възрожденските ни детски поети втъкват в образа на родителя традиционните патриархални ценности – патриотизъм, трудолюбие и ученолюбие, любов и признателност към родителите, обич към природата. В родителския педагогическия подход се открояват наставничеството, строгостта, отношението към детето като към пасивен обект на нравствени поучения. Функционални доминанти във формиращата педагогическа компетентност на родителя са ролите на наставник, мотиватор, модел за подражание.
2. В периода от Освобождението до Първата световна война разработката на темата за родителството в поезията ни за деца продължава в духа на възрожденските литературни традиции, отразявайки българския патриархален свят и йерархичните семейни отношения в него. Включването на детето в литературната комуникация позволява да се открият нови функционални доминанти във формиращата педагогическа компетентност на родителя – ролите на приятел, съучастник, събеседник. Образът на родителя се утвърждава като универсален символ на обичта, грижата, закрилата, традициите, родовия свят и родовата памет.
3. В периода между двете световни войни се налага образът на родителя като авторитет, коректив, регулатор. Възпитателните стратегии на родителя нерядко се представят като дисциплинарни, загатват се очаквания към детето за зрялост и социална отговорност. Тези нови страни в изграждането на образа на родителя добавят нови шрихи в профила на педагогическата компетентност на родителя в първите десетилетия на XX в.
4. Поетичното творчество на българските писатели за деца от Възраждането до 1944 г. разкрива базисни елементи в педагогическата компетентност на родителя, които като личностни качества, независимо от функционалните доминанти, отразяват архетипови характеристики в универсалния образ на родителя като учител – обич към детето, добронамереност, загриженост, справедливост, откритост,

искреност, педагогическа наблюдателност, емпатия, комуникативност и др.

Бележка: Публикацията е по проект за научни изследвания на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ на тема „Проявления на педагогическата компетентност в съвременето – структурни и съдържателни измерения“ с номер 80-10-79 / П.4.2024 г.

Цитирания и бележки

- [1] Мерджанова, Я. (2005). *Майчинството като универсално явление: генеалогии, практики, консултиране*. София: Петекстон, 6, 62. [Merdzhanova, Ya. (2005). *Maychinstvoto kato universalno yavlenie: genealogii, praktiki, konsultirane*. Sofia: Petekston, 6, 62]
- [2] Мерджанова, Я. (2012). Предизвикателството „трансформация“ пред професията „Учител“ – в контекста на социалното взаимодействие. *Съвременни предизвикателства пред учителската професия*. София: СУ-ДИУУ, 14. [Merdzhanova, Ya. (2012). *Predizvikelstvoto „transformatsia“ pred profesiyata „Uchitel“ – v konteksta na sotsialnoto vzaimodeystvie*. Savremenni predizvikelstva pred uchitelskata profesia. Sofia: SU-DIUU, 14]
- [3] Атанасов, Ж. (1965). Възпитателни идеи в българската детска литература през Възраждането. София: *Годишник на Софийския университет*, том LVIII, Книга втора – Педагогика, 29, 44. [Atanasov, Zh. (1965). *Vazpitateelni idei v balgarskata detska literatura prez Vazrazhdaneto*. Sofia: *Godishnik na Sofiyskia universitet*, tom LVIII, Kniga vtora – Pedagogika, 29, 44.]
- [4] Славейков, П. Р. (1883). *Читанка за първо отдъление въ Началнитъ училища*. Пловдив: „Хр. Г. Дановъ“, 5. [Slaveykov, P. R. (1883). *Chitanka za parvo otddlenie va Nachalnitъ uchilishta*. Plovdiv: „Hr. G. Danova“, 5.]
- [5] Славейков, П. Р. (1883). *Читанка за първо отдъление въ Началнитъ училища*. Пловдив: „Хр. Г. Дановъ“, 10. [Slaveykov, P. R. (1883). *Chitanka za parvo otddlenie va Nachalnitъ uchilishta*. Plovdiv: „Hr. G. Danova“, 10.]
- [6] Славейков, П. Р. (1883). *Читанка за първо отдъление въ Началнитъ училища*. Пловдив: „Хр. Г. Дановъ“, 5. [Slaveykov, P. R. (1883). *Chitanka za parvo otddlenie va Nachalnitъ uchilishta*. Plovdiv: „Hr. G. Danova“, 5.]
- [7] Атанасов, Ж. (1965). Възпитателни идеи в българската детска литература от Освобождението до края на XIX век. София: *Годишник на Софийския университет*, том LX, Книга втора – Педагогика, 9. [Atanasov, Zh. (1965). *Vazpitateelni idei v balgarskata detska literatura ot Osvobozhdenieto do kraya na XIX vek*. Sofia: *Godishnik na Sofiyskia universitet*, tom LX, Kniga vtora – Pedagogika, 9.]
- [8] Попвасилев, С. (2003). Константин Величков. *Библиотека „Български писатели“*. Т. IV. Под ред. на А. Вачева. Варна: LiterNet. [Popvasilev, S. (2003). *Konstantin Velichkov. Biblioteka „Balgarski pisатели“*. T. IV. Pod red. na A. Vacheva. Varna: LiterNet.]
- [9] Величков, К. (1986). *Съчинения в пет тома*. Подбор и редакция: Илия Тодоров. София: Български писател. [Velichkov, K. (1986). *Sachinenia v pet toma*. Podbor i redaktsia: Iliia Todorov. Sofia: Balgarski pisatel.]

- [10] Сп. „Звездица“, год. 7, кн. 10, 1898, с. 1. [Sp. „Zvezditsa“, god. 7, kn. 10, 1898, s. 1.]
- [11] Калчев, Ц. (2020). *Пей ми, славею чудесни. Юбилейно издание по повод 150 години от рождението на поета*. Велико Търново: Народна библиотека „П. Р. Славейков“, 12. [Kalchev, Ts. (2020). *Peu mi, slaveyu chudesni. Yubileyno izdanie po povod 150 godini ot rozhdenieto na poeta*. Veliko Tarnovo: Narodna biblioteka „P. R. Slaveykov“, 12.]
- [12] Вазов, И. (1976). *Събрани съчинения в 22 тома*, т. IV. София: Български писател. [Vazov, I. (1976). *Sabrani sachinenia v 22 toma*, t. IV. Sofia: Balgarski pisatel.]
- [13] Константинова, Б. (1978). Ран Босилек. *Детска литература за институтите за начални учителки*. София: Държавно издателство „Народна просвета“, 116. [Konstantinova, B. (1978). *Ran Bosilek. Detska literatura za institutite za nachalni uchitelki*. Sofia: Darzhavno izdatelstvo „Narodna prosveta“, 116.]
- [14] *Мамо, мамо, я кажи колко слончето тежи?* (2001). София: Издателство „Златното пате“. [Mamo, mamo, ya kazhi kolko sloncheto tezhi? (2001). Sofia: Izdatelstvo „Zlatnoto pate“.]
- [15] Габе, Д. (1990). *Врани-неразбрани*. София: Народна младеж. [Gabe, D. (1990). *Vrani-nerazbrani*. Sofia: Narodna mladezh.]
- [16] Библиотека „Златни страници. Детство мое“. Том трети. *Стихотворения*. (1977). София: Издателство „Български художник“. [Biblioteka „Zlatni stranitsi“. *Detstvo мое“*. Tom treti. *Stihotvorenia*. (1977). Sofia: Izdatelstvo „Balgarski hudozhnik“.]
- [17] *Празничен календар на българчето: български празници и обичаи в стихове и картинки*. (2001). Русе: ИК „Парнас“. [Praznichen kalendar na balgarcheto: balgarski praznitsi i obichai v stihove i kartinki. (2001). Ruse: IK „Parnas“.]
- [18] Багряна, Е. (2000). *За вас, деца любими*. София: Издателска къща „ПАН ’96“. [Bagryana, E. (2000). *Za vas, detsa lyubimi*. Sofia: Izdatelska kashta „PAN ’96“.]
- [19] Багряна, Е. (2000). *За вас, деца любими*. София: Издателска къща „ПАН ’96“. [Bagryana, E. (2000). *Za vas, detsa lyubimi*. Sofia: Izdatelska kashta „PAN ’96“.]
- [20] *Мамо, мамо, я кажи колко слончето тежи?* (2001). София: Издателство „Златното пате“. [Mamo, mamo, ya kazhi kolko sloncheto tezhi? (2001). Sofia: Izdatelstvo „Zlatnoto pate“.]
- [21] *Празничен календар на българчето: български празници и обичаи в стихове и картинки*. (2001). Русе: ИК „Парнас“. [Praznichen kalendar na balgarcheto: balgarski praznitsi i obichai v stihove i kartinki. (2001). Ruse: IK „Parnas“.]
- [22] Константинова, Б. (1978). Веса Паспалеева. *Детска литература за институтите за начални учителки*. София: Държавно издателство „Народна просвета“, 140. [Konstantinova, B. (1978). *Vesa Paspaleeva. Detska literatura za institutite za nachalni uchitelki*. Sofia: Darzhavno izdatelstvo „Narodna prosveta“, 140.]
- [23] *Празничен календар на българчето: български празници и обичаи в стихове и картинки*. (2001). Русе: ИК „Парнас“. [Praznichen kalendar na balgarcheto: balgarski praznitsi i obichai v stihove i kartinki. (2001). Ruse: IK „Parnas“.]
- [24] *В джобчето ми дрънкат семки и бонбонки* (2009). София: Издателство „Златното пате“. [V dzhobcheto mi drankat semki i bonbonki (2009). Sofia: Izdatelstvo „Zlatnoto pate“.]

Библиография

- Атанасов, Ж. (1965). Възпитателни идеи в българската детска литература от Освобождението до края на XIX век. София: *Годишник на Софийския университет*, том LX, Книга втора – Педагогика. [Atanasov, Zh. (1965). Vazpitatelni idei v balgarskata detska literatura ot Osvozhdenieto do kraya na XIX vek. Sofia: Godishnik na Sofiyskia universitet, tom LX, Kniga vtora – Pedagogika]
- Атанасов, Ж. (1965). Възпитателни идеи в българската детска литература през Възраждането. София: *Годишник на Софийския университет*, том LVIII, Книга втора – Педагогика. [Atanasov, Zh. (1965). Vazpitatelni idei v balgarskata detska literatura prez Vazrazhdaneto. Sofia: Godishnik na Sofiyskia universitet, tom LVIII, Kniga vtora – Pedagogika]
- Багряна, Е. (2000). *За вас, деца любими*. София: Издателска къща „ПАН ’96“. [Bagryana, E. (2000). Za vas, detsa lyubimi. Sofia: Izdatelska kashta „PAN ’96“.]
- Библиотека „Златни страници. Детство мое“*. Том трети. Стихотворения. (1977). София: Издателство „Български художник“. [Biblioteka „Zlatni stranitsi“. Detstvo мое“. Tom tretı. Stihotvorenia. (1977). Sofia: Izdatelstvo „Balgarski hudozhnik“.]
- Вазов, И. (1976). *Събрани съчинения в 22 тома*, т. IV. София: Български писател. [Vazov, I. (1976). Sabrani sachinenia v 22 toma, t. IV. Sofia: Balgarski pisatel.]
- Величков, К. (1986). *Съчинения в пет тома*. Подбор и редакция: Илия Тодоров. София: Български писател. [Velichkov, K. (1986). Sachinenia v pet toma. Podbor i redaktsia: Iliia Todorov. Sofia: Balgarski pisatel.]
- В джобчето ми дрънкат семки и бонбонки* (2009). София: Издателство „Златното пате“. [V dzhobcheto mi drankat semki i bonbonki (2009). Sofia: Izdatelstvo „Zlatnoto pate“.]
- Габе, Д. (1990). *Врани-неразбрани*. София: Народна младеж. [Gabe, D. (1990). Vrani-nerazbrani. Sofia: Narodna mladezh.]
- Калчев, Ц. (2020). *Пей ми, славею чудесни. Юбилейно издание по повод 150 години от рождението на поета*. Велико Търново: Народна библиотека „П. Р. Славейков“. [Kalchev, Ts. (2020). Pey mi, slaveyu chudesni. Yubileyno izdanie po povod 150 godini ot rozhdenieto na poeta. Veliko Tarnovo: Narodna biblioteka „P. R. Slaveykov“.]
- Константинова, Б. (1978). Веса Паспалеева. *Детска литература за институтите за начални учителки*. София: Държавно издателство „Народна просвета“. [Konstantinova, B. (1978). Vesa Paspaleeva. Detska literatura za institutite za nachalni uchitelki. Sofia: Darzhavno izdatelstvo „Narodna prosveta“]
- Константинова, Б. (1978). Ран Босилек. *Детска литература за институтите за начални учителки*. София: Държавно издателство „Народна просвета“. [Konstantinova, B. (1978). Ran Bosilek. Detska literatura za institutite za nachalni uchitelki. Sofia: Darzhavno izdatelstvo „Narodna prosveta“]
- Мамо, мамо, я кажи колко слончето тежи?* (2001). София: Издателство „Златното пате“. [Mamo, mamo, ya kazhi kolko sloncheto tezhi? (2001). Sofia: Izdatelstvo „Zlatnoto pate“.]
- Мерджанова, Я. (2005). *Майчинството като универсално явление: генеалогии, практики, консултиране*. София: Петекстон. [Merdzhanova, Ya. (2005). May-

chinstvoto kato universalno yavlenie: genealogii, praktiki, konsultirane. Sofia: Petekston]

Попвасилев, С. (2003). Константин Величков. *Библиотека „Български писатели“*. Т. IV. Под ред. на А. Вачева. Варна: LiterNet. [Popvasilev, S. (2003). Konstantin Velichkov. Biblioteka „Balgarski pisатели“. Т. IV. Pod red. na A. Vacheva. Varna: LiterNet.]

Празничен календар на българчето: български празници и обичаи в стихове и картинки. (2001). Русе: ИК „Парнас“. [Praznichen kalendar na balgarcheto: balgarski praznitsi i obichai v stihove i kartinki. (2001). Ruse: IK „Parnas“.]

Славейков, П. Р. (1883). *Читанка за първо отдѣление въ Началнитѣ училища*. Пловдив: „Хр. Г. Дановъ“. [Slaveykov, P. R. (1883). Chitanka za parvo otdѣlenie va Nachalnitѣ uchilishta. Plovdiv: „Hr. G. Danova“]

Доц. Мая Сотирова е доктор по педагогика, преподавател в катедра „Дидактика“ на Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“ по методика на обучението по български език и литература в началния етап на образованието. *Професионалните ѝ интереси са в областите: езиково и литературно обучение в 1.-4. клас, персонализирано обучение, интеркултурна комуникация и интеркултурно образование, педагогическо взаимодействие в мултикултурна среда. Автор е на множество публикации и на книгите „Детската нестандартност“ (2002), „Интеркултурни процеси в образованието“ (2010), „Персонализирано обучение по български език в начален етап на основната образователна степен“ (2023). Съавтор е в разработването на учебници, учебни помагала и методически ръководства по български език. Член е на Съюза на учените в България.*

Ръкописът е изпратен на 12.09.2024 г.

Рецензиране от двама независими рецензенти: от 13.09.2024 до 13.10.2024 г.

Приемане за публикуване: 14.10.2024 г.

Manuscript was submitted: 12.09.2024.

Double Blind Peer Reviews: from 13.09.2024 till 13.10.2024.

Accepted: 14.10.2024.

Брой 61 на сп. „Реторика и комуникации“ (октомври 2024 г.) се издава с финансовата помощ на Фонд научни изследвания, договор № КП-06-НП5/65 от 08 декември 2023 г.

Issue 61 of the Rhetoric and Communications Journal (October 2024) is published with the financial support of the Scientific Research Fund, Contract No. KP-06-NP5/65 of December 08, 2023.